

релігією» [Яроцький П.Л. Етноконфесійна толерантність - морально-етичний дискурс третього тисячоліття // Християнство і мораль. - Тернопіль, 2002. - С. 90].

Таким чином, соціальна доктрина сучасного католицизму – це комплекс положень та принципів, у світлі яких церква здійснює пошук розв'язання проблем, що стосуються суспільного життя, зокрема його політичних, економічних, культурних, моральних аспектів. Модернізується світ, модернізується людина, суспільство, а це неминуче призводить до модернізації сучасної Римо-Католицької церкви, що будує свою діяльність, орієнтуючись на духовні запити нинішніх віруючих, пропонує своїм вірним сучасні форми прилучення до божественного — зрозумілі, соціально адресні, локально адаптовані, спрямовані на розв'язання конкретних і актуальних для людей духовних проблем.

Феномен модернізації соціального вчення католицької церкви є об'єктивно корисним для духовних і національно-державних інтересів народів, що сповідують дану релігію, в тому числі для українців, які прагнуть реінтеграції у природне для них європейське коло народів, вихованих у західнохристиянській культурній традиції. Адже у лоні РКЦ реалізується для них шанс бути співучасниками та співтворцями християнської конфесії, духовно їм не чужої, конфесії, яка активно оновлюється, розвивається згідно з викликами часу, потребами своїх вірних.

Анотація

Стаття присвячена вивченню факторів, які спонукають Католицьку церкву модернізувати свою соціальну концепцію. При цьому піддається аналізу положення II Ватиканського Собору про аджорнаменто та реальні кроки Церкви на їхнє втілення.

Ключові слова: соціальна концепція, католицизм, аджорнаменто, II Ватиканський Собор.

М. Балаклицький* (м. Київ)

УДК 007:304:659.3:277(477)"1991/2011"

ПРОТЕСТАНТСЬКЕ БОГОСЛОВ'Я КОМУНІКАЦІЇ

Актуальність пропонованої студії обумовлена тим, що протестантів, поруч із православними й католиками, характеризує помітна активність щодо розвою церковних ЗМІ й участі у світському медіапросторі. Євангельські християни випускають сотні періодичних видань, кількість назв і накладу яких порівнянні з православними й католицькими часотисами. Вони також активно використовують можливості інтернету. Міжконфесійне (для консолідації зусиль і

* Балаклицький М.А. – кандидат філологічних наук, доцент, докторант Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ресурсів) протестантське ТБ використовує кабельне, супутникове й інтернет-мовлення. Вітчизняні програми транслиються українськими й міжнародними протестантськими телеканалами. Євангеліки мовлять у СХ і УКХ (FM)-діапазонах, надають можливість слухати регіональні радіопередачі в інтернет-подкастах.

Світська ж медіасфера в літньому разі ігнорує журналістські «голоси» релігійних спільнот: протестанти тут є одним із найпоказовіших прикладів. Найтонішою ця межа є на хвилях Національного радіо (через низький рівень комерціалізованості цього ЗМІ), де тривалий період «у прайм-тайм» виступають євангельські проповідники. Ера телепроповідництва 1990-х років західного походження чимало прислужилась до формування як масового уявлення про стиль протестантської риторики, так і подібних аспірацій українських мовців. Спробою «прорватись у публічність» можна назвати діяльність Сандея Аделаджі, однак скандал довкола фінансової структури «King's Capital» призвів до порушення проти цього пастора кримінальної справи й може зашкодити суспільному іміджу й інших протестантських церков.

Інформаційні інтенції церковних речників ніяк не є їх факультативною справою. Велелюдна демонстрація на захист міжконфесійної передачі на міському телеканалі [Християнська Таврія (Херсон). – 2004. – № 5. – С. 1–2], випуск аудіокниг про «божественне походження» піару [Масон Дмитрій: «Бог – автор PРа» (Електронний ресурс): Офіційний сайт Дмитрія Масона. – Режим доступу: http://dmitriymason.com/index.php?option=com_content&task=view&id=93&Itemid=39] та й журналістський фах Аделаджі [Кулигіна О. Сектантів по осені рахують (Електронний документ): Інтернет-видання «Телекритика». – 18.11.2008. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/view/2008-11-18/42060>] не пройшли повз увагу аналітиків.

Мета розвідки – вивчити особливості й роль богословських концепцій у формуванні протестантських ЗМІ України. **Об'єкт дослідження** – протестантські мас-медіа України. **Предмет розвідки** – теологічні підвалини функціонування євангельських ЗМІ України.

Ступінь розробленості теми. Відомі нам студії релігійних медіа України Василя Глаголюка [Глаголюк В. Релігійні та християнсько-моральні проблеми виховання на сторінках релігійно-церковної преси Покуття 20–30-х рр. ХХ ст. // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2003. – Вип. 11. – С. 331–342], Сніжани Гурьєвої [Гурьєва С. Типологічні особливості релігійної преси Східної України // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – № 1. – 2001. – Т. 1. – С. 21–25], Олени Канчалаби [Канчалаба О. Релігійно-церковна періодика ХІХ – першої половини ХХ ст. у фондах ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України // Українська періодика: історія та сучасність. Доп. та повідомл. шостої Всеукр. Наук.-теор. конф., Львів, 2000 р. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення «НДЦ періодики»; За ред. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 189–193], Ярослава Клачкова [Клачков Я. Протестантська преса для українців у Польщі (1918–1939 рр.) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2004. – Вип. 12. – С. 62–82],

*Сергія Мірошніченка [Мірошніченко С. Релігія в українському телеєфірі // Людина і світ. – 1996. – № 9. – С. 32–33], Ігоря Склєнара [Склєнар І. Сучасна релігійна преса України: типологія, характеристика, домінанти. – Автореф... канд. наук із соц. комунікації. – Львів, 2008. – 17 с.], Андрія Юраша [Юраш А. Українська церква у контексті сучасних політично-конфесійних та комунікативних процесів (історико-політологічний аспект): Дисертація канд. політ. наук. – Львів, 1996. – 245 с.] якщо і містять дані щодо протестантських ЗМІ, то обмежуються хрестоматійними загальниками або розглядають «зовнішні» аспекти функціонування цих видань. На наше переконання, подібні дослідження мають провадитись із застосуванням культурно-історичного методу, що розглядає факти журналістики на широкому суспільному тлі. У розгляді богослов'я комунікації протестантських медійників України полягає **новизна цієї роботи**.*

Основний зміст статті. Протестантське богослов'я комунікації переважно розглядає проблеми місіології – методи донесення потенційно до кожного члена суспільства євангельської вістки (у тлумаченні церковної громади). Такий акцент пізнього протестантства, поширеного в Україні, спричинений тим, що анабаптистський рух XVII сторіччя, не зустрівши підтримки можновладців, мусів повернутися до статусу меншості – недержавної церкви, себто до статусу християнства до його легалізації римським імператором Костянтином у IV столітті хр.е. Ще одним фактором була відмова од хрещення немовлят. Ці фактори, серед іншого, обумовили феномен «церкви вірних», збудованої на фіксованому членстві обмеженої кількості осіб, відповідності їх поведінки нормативам церковного вчення. Ось як це питання постає у баченні найвидатнішого німецького соціолога: «Релігійна громада, «видима церква», за термінологією реформованих учень, розглядається вже не як... *установа*, самою природою своєю покликана охоплювати як праведників, так і грішників, будь то на вічну славу Божу (як у кальвінізмі) чи як посередник для передачі людям засобів порятунку (як у католицтві і лютеранстві), а винятково як співтовариство особисто *віруючих і відроджених*, і тільки їх. Іншими словами, перед нами вже не «церква», а «секта». Саме це мала символізувати сама по собі зовнішня вимога – хрестити тільки дорослих, що внутрішньо свідомо сприйняли віру та сповідували її. «Виправдання» *за допомогою* цієї віри, що постійно підкреслювалося у всіх релігійних бесідах перехрещенців, різко відрізнялось од ідеї «зовнішнього» розуміння заслуг Христа, що панувала в ортодоксальній догматиці старого протестантизму. (...) Одкровення доступне кожному: для цього досить перебувати в готовності і **не перешкоджати наближенню святого духа грішною прихильністю до мирського життя**» [Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма (Електронний документ): Портал Credo.Ru. – Режим доступу: <http://portal-credo.ru/site/index.php?act=lib&id=1180>] (останнє виділення моє – М.Б.).

Такий підхід обумовив неабияку напругу між громадою та її оточенням. Євангельське свідощтво стало засобом виживання самозабезпечувальної релігійної спільноти через рекрутування нових членів, а також способом вияву її віри,

виконанням Христової заповіді «навчіть всі народи» (Мф. 28:19), шляхом самореалізації. Якщо речники раннього протестантизму (приміром, деякі російські лютерани) сьогодні засуджують практику прозелітизму [Заявление «Российского лютеранского центра по мониторингу СМИ и общественного мнения» (Електронний документ): Портал Credo.Ru. – 03.06.2004. – Режим доступу: <http://portal-credo.ru/site/?act=news&id=22547&type=view>], для більшості пізньоєвангельських течій необхідність місіонерської роботи не викликає сумнівів. Згадане доручення Христа проголошується останніми ледь не найголовнішою метою існування Церкви. (Цю ідею підхоплено й оновленим католицизмом.) Місія є екзистенційною потребою євангельських конфесій; заклик на доказ «чистоти намірів» протестантів заохочувати, скажімо, православних слухачів протестантських катехізаторських курсів ставати активними членами православної Церкви, що лунає з уст православних полемістів [Ответы патриарха протестантам (Електронний документ): Лютеранство в России. – 18.02.2009. – Режим доступу: <http://luther.ru/society/dialog/147-patriarch-otvety.html>] (такі випадки зафіксовано в місіонерській практиці американських протестантів серед французьких католиків [Віллем Ж.-П. Європа і релігії. Ставки ХХІ-го століття. – К., 2006. - С. 230]), у сьогоднішніх українських умовах є питомою абстракцією.

Міжпротестантську полеміку викликає не потреба у свідченні віри, а її методи. Ми виділимо «консервативний» й «прогресивний» табори диспутантів, викладемо суть їх суперечки, аргументацію обох сторін і вкажемо компромісні варіанти.

За винятком нетривалого періоду на початку ХХ сторіччя пізньопротестантські конфесії на теренах колишньої Російської імперії перебували під забороною та владним тиском. Відтак, історично раніше сформувалось «консервативне» крило віруючих. Неможливість здобувати вищу освіту, сповідувати свої погляди, брати участь у суспільному житті спонукали поглибити прагнення до відокремлення од «грішного світу», успадковане слов'янськими євангеліками від європейського анабаптизму. Традиційність розуміється як доведення самотності своєї конфесії, розробки герметичної субкультури: культурного рівня, манер, звичок, зовнішності, специфічних мовленнєвих зворотів, евфемізмів тощо. Субкультура абсолютизується, правлячи за ознаки спасенної людини (тут можливий зв'язок із кальвіністською вимогою врятованої людини перевірити/підтвердити свій статус нормативною поведінкою); субкультуру проголошують взірцем для всієї історії християнства, виводячи її джерела ледь не з апостольської епохи. Її випробування часом – самодостатня якість для традиціоналістів – підкріплюється важливим доказом, що *саме такий* спосіб життя дозволив Церкві вистояти в часи переслідувань. Ідеалом тут є мученик (Христос), вигнанець. Страждання упослідженої Церкви постають ознакою її істинності (згадаймо цю ідеологему з арсеналу православних полемістів середньовічної України).

У добу свободи совісті не всі віруючі змогли адаптуватись до нових умов. Багато кого дезорієнтувала відсутність «ворога», який, відбираючи церковну

незалежність, водночас надавав соціальні гарантії. Випадіння із сучасності поглибилось у зв'язку з непевним статусом релігійних громад, «антисектантською істерією» в світських ЗМІ, коли відмова од спілкування з пресою, намагання прояснити свою позицію поглиблюють конфлікт із суспільством. Наразі таким є статус свідків Єгови й герметичних течій на кшталт адвентистів-реформаторів, незареєстрованих баптистських і п'ятидесятницьких громад. То ж «консерватори» твердять, що надмірна відкритість до світу загрожує/обертається безоборонністю перед гріхом.

«Прогресисти» заперечують, що інкапсуляція конфесії позбавляє Церкву можливості користатись перевагами свободи для здійснення її призначення – свідчення про Христа й дискредитує євангеліків в очах громадськості. «Прапором» прогресизму є вчення латвійського пастора Олексія Ледяєва; терміни «харизматизм», «харизматія», «ледяєвщина» перетворились у ході полеміки на жупели для позначення методів церковної роботи, несумісних з уявленнями конкретного диспутанта. У своїй книзі «Новий світовий порядок» (2002) Ледяєв називає *вторгнення та експансію* головною стратегією Церкви останнього часу й закликає християн поширити свій вплив на сфери політики й спорту, мистецтва й моди, журналістики й маркетингу, юриспруденції. Найпоследовніше прогресистську ідеологію розвивають наймолодші напрямки протестантства – речники харизматичного руху. Парафіяни таких громад, як правило, не були в становищі гнаної меншості, бо прийшли до Церкви вже у пострадянські роки. Та й очолюють ці зібрання пастори, що змужніли у післяперебудовний час.

Предметом прогресистських міркувань є глибина інкультурації християнства (контекстуалізації, втілення [Henrich D. Internet Evangelism in the 21st Century: A Reader. – [Б. м.]: Handclasp International, 2007. - С. 87–179] – аналогія до земної місії Христа) з метою місіонерського, рятівного впливу на світ. Така стратегія має на увазі не створення штучної субкультури (гіпертрофованого виявлення святості), а максимального наслідування світських моделей («що не заборонено, те дозволено») з перетворенням храму на ареопаг суспільного життя: тут влаштовують дебати кандидатів у президенти [Химшиашвили П. Кандидатов в президенты США протестировал священник (Електронний документ). – Газета.gzt.ru. – 17.08.2008. – Режим доступу: <http://www.gzt.ru/world/2008/08/17/223031.html>], покази мод [В церкви Хрустальный Храм в США пройдет показ мод (Електронний ресурс): Християнський мегапортал «INVICTORY». – 09.02.2009. – Режим доступу: <http://news.invictory.org/issue21695.html>], театральні постановки [Турецкий А. Театр пантомимы в адвентистском храме (Електронний документ): Официальный сайт Западно-Российского Союза церкви христиан Адвентистов Седьмого Дня. – 18.12.2008. – Режим доступу: <http://www.zrsasd.ru/news/?id=289&sid=9583eca934a0b0f1eaf1cfa8ee0b6fba>], вечори гумору [В Харькове прошел вечер християнского юмора «HG club» (Електронний ресурс): Християнський мегапортал «INVICTORY». – 18.02.2009. – Режим доступу: <http://news.invictory.org/issue21826.html>] тощо. Змінюється розуміння способу самопожертвування ради Бога: замість потреби *меншості* зберегти вірність переконанням *навіть ціною життя* виникає

необхідність *будь-що-будь* досягати *максимальну* аудиторію вісткою спасіння. Ідеалом стає успішний місіонер (напр., апостол Павло).

Звичайно, більшість церков іде поміркованим шляхом, поступово засвоюючи апробовані світом і «прогресистами» методи й технології: вихід на нерелігійні ЗМІ, проведення прес-конференцій, звернення до послуг позацерковних спеціалістів, громадську активність: добротинну, політичну й правозахисну, тісніші контакти зі світською владою. В Україні, де панівною «релігією» є *матеріалістичний прагматизм*, наразі є неможливими крайні прояви ліберальної (благословення на одностатеві шлюби й аборти, рукопокладення (здійснюване англіканською Церквою) геїв у священство) чи фундаменталістської релігійності: авторитетних вимог видалення з навчальних програм світських вузів згадок про дарвінізм, бойкотів «гріховної» культурної продукції, використання політичних важелів для законодавчого протистояння секуляризації суспільного життя, а то й насильницьких методів для досягнення такої мети. Зазвичай акцентування своєї неправославної шкоди високосадовцям. Євангельські християни настільки чітко розмежовують свої професійні та церковні обов'язки, що деякі протестанти не визнають, приміром, Олександра Турчинова «своїм», не бачачи у його публічних діях повсюдного покровительства євангелікам, а в офіційних заявах – проповідей, звичних для зібрань київської громади баптистів, яку відвідує віце-прем'єр.

Для порівняння: в Росії такі суперечки стають протестантським аналогом дискусії «почвенників» і «западників». Перших позначити легше: для молокан – реформаційної течії православного походження – важливою ознакою «русскости» є борода й крій одязі, взорований на російську фольклорну моду (косоворотка, etc.) [Бардина З. Кто такие молокане? // Протестант (Москва). – 2008. – № 6. – С. 14], для лютеран – не тільки відмова од прозелітизму, про що говорилося вище, а й ідеал протестанта як *підданого* Російської держави, що займає «позицію не конкуренції, а *консолідації* з Російською Православною Церквою... Росії сьогодні потрібен патріотичний протестантизм... що підтримує державу та її політику, яка має своєю місією сприяння духовному відродженню народу, що неможливо без підтримки місіонерських ініціатив традиційної для Росії Церкви. ... [необхідна] *добровільна й тісна взаємодія з домінуючою Церквою на правах меншості*... протестант, що дійсно думає про благо Росії, тільки виграє від того, що РПЦ зможе духовно жити підрастаюче покоління, майбутнє нації, прийшовши до *світських* шкіл, а також здійснюючи пастирську діяльність в армії, інших інститутах, несучи туди Слово Боже» [Заявление «Российского лютеранского центра по мониторингу СМИ и общественного мнения» (Електронний документ): Портал Credo.Ru. – 03.06.2004. – Режим доступу: <http://portal-credo.ru/site/?act=news&id=22547&type=view>] (курсив мій – М.Б.).

Українські протестанти, як правило, обирають серединний шлях – без загравання з владою, але й без її демонізації. Крайнощі редукуються обоюдно. З одного боку, дослідники фіксують зменшення есхатологічної напруги навіть у вченні свідків Єгови, яке зазвичай відрізнялось крайньою недовірою до світської влади [Яроцький П., Решетніков Ю. Інституалізація протестантизму як вихід у

світ // Християнство доби постмодерну. Колективна монографія. – К., 2005. - С. 250–256]. Одним із виявів переходу від «секти» до «церкви» є зміна акцентів проповіді: есхатологія змінюється моралізмом, той – суспільною тематикою: питаннями культури, патріотизму, мистецтва тощо.

З іншого боку, непоодинокими є зізнання євангельських лідерів про певне «розчарування в західних ідеалах демократії», скажімо, через тенденції а) вимирання європейського ліберального християнства і б) співчутливого ставлення фундаменталістських кіл Північної Америки до урядового обмеження громадянських прав населення, зокрема, під знаком «боротьби з тероризмом». Попри віртуальність «християнських» партій (як і будь-яких утворень у теперішньому українському політикумі, заснованих ідеологічними, а не фінансовими колами), зростає увага протестантів до дій уряду (загальновідомою є участь євангельських віруючих в акціях «помаранчевої» революції), підтримка демократичних засад суспільства, серед іншого, з потреби збереження її релігійного розмаїття на противагу патрональним проектам «київських» церков. Виникають спроби релігійного тлумачення національної ідеї: як духовного відродження, моралі [В Україні надругалась над десятьма заповідями Божьими (Електронний ресурс): Християнський мегапортал «INVICTORY». – 24.08.2008. – Режим доступу: <http://news.invictory.org/issue19357.html>], «християнського обличчя» країни [«Християнська Україна» провела общее собрание (Електронний ресурс): Християнський мегапортал «INVICTORY». – 29.01.2009. – Режим доступу: <http://news.invictory.org/issue21512.html>] (пор. з тезою Михайла Грушевського про те, що православ'я було національною ідеєю українців у козацьких війнах XVII сторіччя).

В основі дискусії «консерваторів» і «прогресистів» лежать дві антиномії. Перша з них стосується балансу між плеканням *особистої* святості й служінням *чужим* духовним потребам. Захисники першого погляду наполягають на тезі, що слід спершу особисто поклонитись Богу, щоб стати провідником Його благодаті для інших (особиста святість є джерелом натхнення для служіння – Дії 1:8, 13:2). Пропоненти другої позиції наголошують, що служіння індивіда *іншим* зміцнює і його *власну* віру (Мф. 25:34–40). Цю суперечність вияскравлює історія про Марію і Марту (Лк. 10:38–42), конфлікт якої є нерозв'язним в очах багатьох знайомих автору статті домогосподарок, включаючи його маму. Тут безумовний пріоритет духовного споглядання суперничає з обов'язком жінки щодо своєї сім'ї – ангажованості в безкінечні домашні клопоти. Напруженість такої дилеми викликала з'яву компромісного тлумачення: «У кожному з нас живе Марта – наша функціональна частина, й Марія – частина, що відповідає за взаємини... Марта готувала вечерю, у той час як Марія сиділа біля ніг Ісуса. Коли Марта поскаржилася, що Марія їй не допомагає, Ісус сказав: «Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї...» Ісус не мав на увазі, що Марта робила щось погане, Він просто хотів сказати, що вона робила це в невідповідний час» [Клауд Г., Таунсенд Дж. Барьеры. – СПб., 2003. - С. 69].

Друга антиномія полягає у відмінному баченні сутності зла й людської природи: які форми має зло (гріх, безбожжя), яких меж сягає його присутність у світі, чи має воно владу над наверненим християнином аж до того, щоб позбавити його віри (єдності з Богом) і, як наслідок, спасіння. Ключем до цих питань є протестантське розуміння науки про синергію – межі Божої та людської участі у спасінні індивіда. Складність цього питання полягає в тім, що воно не спирається на окремі біблійні свідчення, а виводиться із системного тлумачення Святого Письма. Кальвіністський догмат про подвійне передвизначення, яке поділяє людство на приречених на загибель і на вічність із Богом, породив багатомісячні дискусії, де прихильники ідеї свободи волі людини до спасіння примкнули до вчення голландського богослова Якоба Армінія (1560–1609) (армініанства). Пропоненти передвизначення не вірять у можливість утратити спасіння, тож уважають, що «хрестовий похід» у світ для його трансформації за євангельським зразком угодний Богу й нічим їм не загрожує (за версією цитованого вище Макса Вебера, саме кальвіністський пафос є джерелом капіталістичної свідомості). Відповідно, апологети свободи волі наполягають на пріоритеті «церковної» релігійності для акумулювання духовних сил: «Служіння секулярному світу небезпечно для вашого духовного здоров'я. ...таке служіння не для всіх. (...) Для багатьох адвентистів краще, заради власного ж блага, залишитись у себе «вдома», нічого не починаючи» [Паулін Дж. Библейская истина в современном мире. – Заокский: Источник жизни, 2000. - С. 32].

Висновки. У статті виявлено форми й методи церковної комунікації протестантських церков України; встановлено, що євангельські церкви розглядають розгляд комунікацію в річищі місіонерської роботи – свідчення християнської віри позацерковній громадськості; показано, що в постперебудовний час масово-інформаційна діяльність протестантів дедалі більше враховує особливості українського менталітету.

Анотації

У статті розкрито особливості й роль богословських концепцій у формуванні протестантських засобів масової інформації в Україні.

Ключові слова: комунікація, протестант, журналіст, мас-медіа.

The article describes the peculiarities and role of theological concepts in formation of Protestant mass media of the Ukraine.

Key words: communication, Protestant, journalist, mass media.